

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

פר' קדושים תשפ"ב | גליון מס' 292

הדברים נמסרו ביום ה' ערב שביעי של פסח, כי ניסן תשפ"ב

ערוב תבשילין

מהו טעם עירוב תבשילין לפני יום-טוב שחל בערב שבת? | האם צריך להניח פת ותבשיל, או די בתבשיל בלבד? | מהו שיעור העירוב שיש להניח? | כמה שיעור 'כזית', האם כגודל חצי ביצה, או שליש ביצה? | כשבני המשפחה מרובים, האם יש להגדיל את כמות תבשילי העירוב? | באלו סוגי תבשילים ניתן לערב? | אימתי מערבים? ומהי לשון הברכה ונוסח העירוב?

אלא תבשיל בלבד בלי פת, מותר לאפות ולבשל ביום-טוב לצורך השבת, כדעת הרי"ף והרמב"ם.

שיעור העירוב

שיעור התבשיל שמניח לצורך העירוב הוא כזית, ולכתחילה שיעורו עשרים ושבעה גרם, כשיטת התוס' וסיעתם שהכזית הוא כחצי ביצה, וכן פסק בשולחן ערוך (סי' תפז). ובדיעבד די בשיעור שליש ביצה, שהוא שמונה עשר גרם, כדברי הרי"ף והרמב"ם וסיעתם, הסוברים שכזית הוא כשליש ביצה, ופחות מעט, כמבואר בפרי חדש (סי' תפז) ובחזון עובדיה (הל' סדר ליל פסח, כרפס, אות ז). ולגבי שיעור עירוב תבשילין דהוי דרבנן, בדיעבד יש לסמוך על הרי"ף והרמב"ם.

שיעור העירוב עבור רבים

אפילו בני המשפחה מרובים, די בכזית תבשיל לצורך העירוב, וטוב להחמיר להניח פת העירוב שיעור כביצה. ובמצות מכונה יש לשער במשקל שיעור כביצה בחמישים וארבע גרם. וכן בני ביתו הסמוכים על שלחנו, אפילו הם נשואים, אינם צריכים לערב באופן נפרד, ורשאים לאפות ולבשל בביתו עבור כולם על סמך העירוב של ראש המשפחה. ואם הם חלוקים בעיסתם, וכל אחד סועד על חשבון עצמו, כתב באשל אברהם שכל אחד יערב בפני עצמו. וכמו כן, שניים או שלשה בעלי בתים הגרים בדירה אחת, כפי שהיה מקובל בעבר, צריכים לעשות כל אחד עירוב בפני עצמו. וכן היושבים במלון ובעל המלון מערב עירובי תבשילין, אינם צריכים לערב בעצמם כדי להרתיח מים ולבשל וכיו"ב לשבת.

עירוב להדלקת נרות

מעיקר הדין אין צריך לערב בשביל להדליק הנרות ביום-טוב אחר הצהריים לצורך שבת, כדעת מרן בשו"ע (סי' תקכז סי"ט), ומה שאומרים בעת בעירוב "בדין עירובא יהא שרי לנא לאדלוקי שרגא מיום-טוב לשבת", הוא לרווחא דמילתא, אך אינו מעיקר דין עירוב תבשילין. ויש ליזהר שלא להדליק אחר השקיעה, שאז כבר נכנס שבת, אלא עשרים דקות (ולכל היותר רבע שעה) לפני השקיעה. ומכל מקום אם מניחים עירוב תבשילין בשביל הדלקת הנרות בלבד,

שאלה: בשנה זו חל שביעי-של-פסח בערב שבת, האם מותר לבשל ביום-טוב לצורך שבת, או יש להכין כל תבשילי השבת מערב יום-טוב?

טעם עירוב תבשילין

תשובה: שנינו במשנה (ביצה טו ע"ב): "יום-טוב שחל להיות ערב שבת, לא יבשל בתחילה מיום-טוב לשבת, אבל מבשל הוא ליום-טוב ואם הותיר הותיר לשבת. ועושה תבשיל מערב יו"ט וסומך עליו לבשל לשבת", והיינו שביום-טוב שחל להיות בערב שבת, אסור מדברי סופרים לבשל בקדירה בפני עצמה או לאפות פת לצורך השבת, אלא על ידי 'עירוב תבשילין', דהיינו שיניח תבשיל מערב יום-טוב לשבת, בכדי שיהיה ניכר שאינו מתחיל בבישול ובאפיה שאינם לצורך יום-טוב, בעיצומו של היום, אלא הוא רק כגמר מלאכת אוכל נפש לאחר שהתחיל בה מערב יום-טוב.

נהגו להניח פת ותבשיל, כדברי רבי אליעזר (ביצה שם) על הפסוק (שמות טז כג) "אֶת אֲשֶׁר תֹאפֹךְ אֶפֶס וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בַשֶּׁלֶ" - מכאן שאין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל, ומכאן סמכו חכמים לעירובי תבשילין מן התורה.

פת ותבשיל

בדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט ה"ג) מבואר שתבשיל לבדו הוא העירוב, ואין צורך בפת, ולכן כתב שאין עושים עירוב זה לא בפת ולא בריפות אלא בתבשיל כגון בשר ודגים וביצים וכיו"ב. וכן נראה מדברי הרי"ף (בהלכות, ובתשובת הרי"ף סי' שיב), וכן דעת הרמב"ן והרשב"א. אבל התוספות (ביצה שם ד"ה אמר) כתבו בשם רבינו תם, שאם רוצה לאפות מיום-טוב לצורך שבת, צריך לערב גם בפת מלבד התבשיל, ואינו יכול לאפות על עירוב התבשיל, וכן עמא דבר. וכן כתב הרא"ש שכן נהגו להחמיר כרבינו תם, ושכן פסקו בעל הלכות גדולות ורבינו שמשון הזקן, וכן כתבו בשו"ת מעשה הגאונים (סי' כג) ועוד ראשונים. ומרן הבית יוסף (סי' תקכז) כתב שכן פשט המנהג לעשות העירוב על ידי פת ותבשיל, וכן כתב בשו"ע (שם סי' א). כמובן בפסח לוקחים מצה, ותבשיל, כגון ביצה קשה, ואומר הברכה ונוסח העירוב ומניחם בצד. ולכן לכתחילה יש לחוש לדעת רבינו תם והרא"ש שיש להניח גם פת מלבד התבשיל מערב יום-טוב. ובדיעבד אם לא הניח לצורך העירוב

אסור לבשל או לאפות ביום-טוב אלא כל זמן שהעירוב קיים. ואחר שסיים להכין כל צרכי שבת ביום-טוב, אם ירצה יוכל לאכול את הפת והתבשיל של העירוב, אפילו ביום-טוב עצמו. וטוב לאכול בליל שבת, או בסעודה שלישית של שבת.

ברכת העירוב והנוסח

בשעה שמניח העירוב (מצה ותבשיל) בערב יום-טוב, מברך: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב", ויסיים ויאמר: "בדין עירובא יהא שרי לנא לאפווי ולבשולי ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיום-טוב לשבת", [בעירוב זה יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום-טוב לשבת]. וצריך שיבין מה שאומר, ואם אינו מבין בלשון ארמית או בלשון הקודש, אינו מועיל אלא יאמר נוסח זה בשפה שמבין.

כשמניח העירוב צריך להזכיר המלאכות שרוצה לעשות ביום-טוב לצורך השבת, וכגון אם רוצה לשחוט עוף לצורך השבת, כשאומר התנאי "יהא שרי לנא", יש להוסיף "ולשחוט". ואם הניח העירוב ולא הזכיר המלאכות, כגון שאמר "יהא שרי לנא למעבד כל צרכנא", יש אומרים שאינו נחשב עירוב כלל, ויש אומרים דביעבד אין אמירת המלאכות בפרטות מעכבת, וכך הלכה.

עירוב עבור אחרים

יכול אדם לערב עירוב תבשילין לשכנו עם הארץ שאינו יודע לעשות העירוב בעצמו, או לשכנתו אלמנה שאינה בקיאה בזה, וילמדם שיאמרו בעצמם נוסח הברכה, ואחר כך יאמרו כשלוחם "בדין עירובא יהא שרי לבעל הבית הזה (או, לבעלת הבית הזאת) לאפווי ולבשולי". ומצוה לעשות כן לזכות אחרים.

עירוב גדול העיר

מצוה על גדול העיר או רב השכונה לערב על בני עירו או שכונתו, שיזכה את עירובו על ידי אדם אחר בהגבהת טפח לזכותם של בני העיר או השכונה, ואחר שיזכה להם העירוב, יטול העירוב בידו ויברך, ויסיים בסוף אמירתו "לנו ולכל בני העיר הזאת". וכל רב עיר מערב לבני עירו, ורב שכונה לבני שכונתו, ואינו כבמכירת חמץ שכל יושבי המדינה ממנים בפועל את הרבנים הראשיים להיות שלוחיהם למכור עבורם. ונכון לכתחילה שהזוכה לא יהיה מבני ביתו של בעל העירוב, אף על פי שהם גדולים, כל שסמוכים על שולחנו, ואם קשה לו לחפש אדם זר יוכל לזכות אפילו על ידי אשתו. ואם היה רגיל לערב לאחרים ושכח לזכות העירוב תחילה על ידי אדם אחר, יכולים בני העיר לסמוך על עירובו בדיעבד.

ומכל מקום לכתחילה חייב כל אדם לעשות עירוב תבשילין בעצמו, ולא יסמוך על גדול העיר, ורק אם שכח או נאנס ולא עירב יסמוך על גדול העיר שמערב לכל בני עירו.

ברכת החג

אני מברך את כל עם ישראל בברכה שתזכו לשנים רבות, נעימות וטובות, שלכולם יהיה חג שמח, ששים ושמחים לעבודתו יתברך, ונזכה לגאולה שלימה, אמן ואמן.

לא יברכו, שספק ברכות להקל, אלא רק יאמרו "בדין עירובא יהא שרי לנא לאדלוקי שרגא מיום-טוב לשבת".

סוג התבשיל

התבשיל של העירוב יוכל להיות מבושל או צלי או שלוק או כבוש או מעושן, ואפילו תפוח מבושל, ובלבד שיהיה ראוי ללפת בו את הפת. לכן אין לערב בדייסא ושאר מיני קטניות שאין רגילים ללפת בהם את הפת. ובמקומות החמים נוהגים לקחת ביצה שלוקה בקליפתה שמחזיקה מעמד ואינה באה לידי סרחון, כשאר מיני לפתן. ובזמן הזה שיש לנו מקררים חשמליים טוב להדר לקחת מצה שלימה ותבשיל חשוב, כגון בשר או דגים, ולהניחם שם לצורך מצות עירובי תבשילין.

אפשר לעשות עירובי תבשילין במאכלים שבקופסאות שימורים, ובלבד שיש בהם מאכל מבושל וגם רגילות ללפת בהם את הפת, וכגון קופסאות טונה, רסק עגבניות וכדו', ובשעת הצורך אף אם אינם מבושלים אלא כבושים, כגון מלפפון חמוץ וכדו', אבל לא במאכלים שרק נמלחו, כגון דג מלוח, וכן דברים שאין מלפתים בהם הפת. ומוצרי חלב שעברו תהליך פיסטור, כגון חמאה וגבינה, שמנת וקוטג' וכדו', יש אומרים שאפשר לערב בהם, שהפיסטור נחשב בישול, וכמו לעניין יין מפוסטר, אם נגע בו גוי, או יהודי מחלל שבת בפרהסיא, אין בו איסור יין-נסך. אולם יש סוברים שאין הפיסטור נחשב בישול לענין עירוב תבשילין, ודוקא לענין יין-נסך, שאין הפיסטור נעשה בשביל טעם אלא למטרת שימור, ולכן לכתחילה אין לערב במוצרי חלב, ובדיעבד מועיל.

זמן עשיית העירוב

לכתחילה צריך להניח העירוב בערב יום-טוב דוקא, כלומר, מליל ערב יום-טוב עד שקיעת החמה של ערב יום-טוב, ואם הניחו קודם ערב יום-טוב, יחזור ויטלנו בערב יום-טוב ויאמר שהוא סומך עליו לשם מצות עירוב לאפות ולבשל מיום-טוב לשבת, ולא יברך עליו. ומכל מקום אם לא עשה כן, בכל זאת מותר הוא לאפות ולבשל על סמך העירוב שעשה באחד מימי השבוע.

לכתחילה צריך להניח העירוב בערב יום-טוב לפני שקיעת החמה, כמבואר במגן אברהם (סי' רס"ג), ומכל מקום מי ששכח ולא הניח עירוב תבשילין ונזכר אחר ששקעה החמה, בתוך זמן בין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה, יכול עדיין להניח העירוב ולברך עליו "על מצות עירוב". ואם כבר ענה 'ברכו' של תפילת ערבית, כל עוד לא התפלל ערבית של יום-טוב יוכל להניח העירוב, אך לא יברך עליו.

הקדמת הבישולים

אף על פי שהכין עירוב תבשילין כדת, ישתדל לכתחלה להקדים לבשל ביום-טוב את צרכי השבת בשעות המוקדמות של היום, כדי שיסיים האפיה והבישול בעוד היום גדול, שאילו יזדמנו לו אורחים ביום-טוב, יוכל להגיש התבשילים לפנייהם לסעודה. ומכל מקום אם נתעכב מחמת איזה אונס, רשאי להמשיך לבשל ביום-טוב עד סמוך לשקיעת החמה, שאנו סומכים על הסוברים (פסחים מו ע"ב, ובירושלמי ריש פ"ב דביצה) שמן התורה צרכי שבת נעשים ביום-טוב שלפניו, ורק חכמים אסרו, ועל ידי עירוב התירו לגמרי.